

УДК 82-312.9

Арсен КОЛОДКО

**ЦИКЛ РОМАНІВ
АМЕРИКАНСЬКОГО
ПИСЬМЕННИКА-ФАНТАСТА
ФРЕНКА ГЕРБЕРТА «ДЮНА»
ЯК САМОБУТНЄ ЯВИЩЕ
В ХУДОЖНІЙ ЛІТЕРАТУРІ,
НАУКОВІЙ ДУМЦІ
ТА КІНЕМАТОГРАФІ
другої половини ХХ —
початку ХХІ століть**

Охарактеризовано творчість американського письменника-фантаста Френка Герберта та його науково-фантастичні романи під загальною назвою «Дюна». Висвітлено наукову та філософську складові романів, у порівнянні з творами інших письменників у жанрі фантастики. Прослідковано вплив циклу книг «Дюна» на творчість видатних кінорежисерів та сценаристів. Розглянуто найбільш відомі кіноверсії романів Ф. Герберта відзняті з 1984 по 2003 рік.

Ключові слова: письменник, режисер, актор, фантастика, футурологія, роман, сценарій.

© А. КОЛОДКО, 2017

Мозок людини здатний створювати образи явищ, які насправді не існують. Цю здатність раніше називали уявою. Однак у ХХ ст. у спеціальному, а не у повсякденному побутовому визначенні, під терміном «уява» розумілося дещо вище, ніж просте створення образів чи вигаданих постатей. Цей феномен людського розуму почали називати фантазією. За словами відомого англійського письменника у жанрі «фентезі» **Джона Рональда Роуела Толкієна** в мистецтві найкращим засобом втілення фантазії є література. Фантазія — це природна людська діяльність. Вона не порушує і не ображає здоровий глузд; вона також не притуплює смаки до сприйняття наукових істин і не заважає цьому сприйняттю. Навпаки, чим гостріший і ясніший розум, тим далішу фантазію він втілює у життя [9, с. 277—285]. Саме такий розум допоміг **Френку Герберту** — відомому письменнику-фантасту із США, чия творчість, стала не просто мистецьким надбанням, а **окремою філософією**, посісти гідне місце у культурі різних країн.

У сучасній світовій літературі збірку романів Френка Герберта «Дюна» можна охарактеризувати як найбільшу літературну пам'ятку ХХ ст. Це складний зразок наукової фантастики другої половини минулого століття. Літературні критики, поряд з позитивними відгуками про творчість самого митця, також позиціонують зразки його творчості як проект посередньої якості, що став відомим лише завдяки шанувальникам популярної гостросюжетної фантастики у «**м'якій обкладинці**» на зразок сюжетів про супергероїв, агресивних чужопланетян, перевертнів, вампірів чи живих мерців. Кожне з таких трактувань має право на існування.

Серія романів «Дюна» — явище неоднозначне. Якщо вилучити з твору романтичні і батальні сцени та інші популярні в фантастичній літературі прийоми, то залишиться філософський каркас, що існуватиме як цілком самостійне літературне явище. Враховуючи специфіку сюжетної конструкції романів «Дюна», комплексний аналіз доцільно здійснювати з використанням поліваріантної методології, а саме — з використанням мистецтвознавчої, культурологічної, філософської, лінгвістичної, історичної, політологічної та антропологічної методик. Також у нашому дослідженні порушувалося питання візуалізації роману Ф. Герберта в кіно та на телебаченні. За екранізацію цієї книги бралися такі режисери, як: **Александр Ходоровський, Девід Лінч, Джон Харісон та Грег**

Яйтанс. Режисерські постановки фільмів за книгами, акторська гра, яка базується на сюжеті роману, стали особливим явищем у сфері кінематографу кінця ХХ — початку ХХІ ст., яке відрізняється з-поміж інших фантастичних кінострічок цієї епохи.

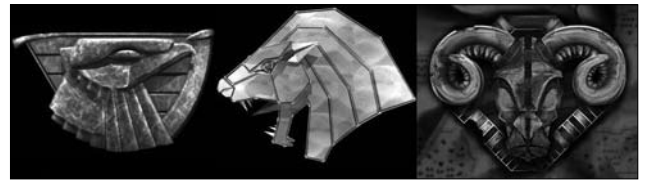
Життєвий і творчий шлях самого Френка Герберта був опублікований його сином **Брайаном** у біографічній книзі «**Dreamer of Dune**» (Мрійник Дюни), де, зокрема, зазначалися відомі літературні твори, які здійснили вагомий вплив на формування творчих пріоритетів письменника. Це книги таких авторів, як: **Герберт Веллс** («Війна світів» (1897), («Машина часу» (1895)); **Жюль Верн** («Подорож до центру Землі» (1864), «Робур-Завойовник» (1886)); **Едгар Райс Берроуз** («Тарзан — приймак мавпячої зграї» (1912), «Місячні люди» (1919)). Відомо також, що Брайян Герберт у співавторстві з письменником-фантастом **Кевіном Андерсоном** продовжили цикл романів про піщану планету на основі класичних ключових сюжетів митця.

Першим виданим літературним твором Ф. Герберта у жанрі фантастики було оповідання під назвою «**Щось шукаєш?**», опубліковане в журналі «**Startling Stories**» у 1952-му році. Структурування та сюжетна побудова письменником своїх творів, певною мірою перекликається у написанні з мистецькими прийомами **Аркадія і Бориса Стругацьких** — знаних радянських і російських фантастів, чий літературний спадок беззаперечно належить до вершин східноєвропейської фантастики. Принагідно зазначимо, що Френк Герберт, як і брати Стругацькі протягом всього свого творчого життя, крім інших фантастичних оповідань і романів, писав одну книгу, яка постійно доповнювалася новими епізодами. Як зазначає літературний критик **Р. Арбітман** — більшість письменників-фантастів зображають власний вигаданий світ, як певний організм, що є неподільним в часовому просторі. Кожен новий роман, нова повість чи просте оповідання, є складовими елементами цієї субстанції, котрі постійно добудовують її, заставляють еволюціонувати, нерозривно змінюватися [7, с. 76].

Це яскраво виражається у циклі романів Френка Герберта «Дюна», тематикою яких є життя суспільства позаземних світів у віддаленому майбутньому людської цивілізації. У 1950-ті рр. митець започатковує ідею написання першого роману з циклу, при-

Письменник, футуролог Ігор Каганець та дослідниця сфери метафізики Катерина Чередніченко у телевізійній передачі «Друге Дно» аналізують роман Френка Герберта «Дюна», та його сюжетне співставлення з подіями в сучасній Україні

Небесний Сокіл — давній родовий герб дому Атрідесів, Золотий Лев — символ могутності імперського дому Корріно в Ланс-Рааді, Вогненноокий Архар — герб дому Харконенів, здобутий шляхом підкупу

свяченого вигаданий ним пустельній планеті Арракіс. Працюючи над публікацією про орегонські піщані дюни, Ф. Гербертом була зібрана велика кількість матеріалу, яку письменник планував оформити у десяток масштабних нотаток про діяльність міністерства сільського господарства США. Однак роботу автор не закінчив. Як творчій особистості Френку Герберту було важко сприймати побутову тематику статей, які на той час замовляло йому керівництво міністерства [10, р. 8].

Серед читацького кола Френк Герберт здобув авторитет як письменник-фантаст завдяки публікаціям у періодичних виданнях. Спочатку це були короткі розповіді для популярних журналів, а до 1955 р. автор видав повноцінний роман «**Дракон у морі**» («**The Dragon in the Sea**»), що був опублікований окремими розділами в літературному збірнику «**Astounding Science Fiction**» у 1955—1956 рр. [11]. Після виходу цього роману письменник починає роботу над серією романів «Дюна». Одним з перших робочих найменувань серії була назва «**Дюна. Битва за Арракіс**» («**Dune. Battle for Arrakis**»). Для написання першої книги письменнику потрібно було шість років.

1963 р. в журналі «**Analog**», головним редактором якого був в той час популярний письменник-

Ілюстрації до роману «Дюна» від британського художника Марка Зуга — палкого шанувальника творчості Френка Герберта (1997 рік). 1 — Пол Атрідес — син Лето Справедливого та леді Джесіки. 2 — Леді Джесіка — мати Пола, adept школи провидиць Бене-Гесеріт. 3 — Гаюс — Хелен Мохіам — преподобна мати школи Бене-Гесеріт, наставниця леді Джесіки. 4 — Барон Володимир Харконнен — диктатор, управитель планети Аракіс за дорученням імперського дому Корріно

фантаст **Джон Кемпбелл** (автор знаменитої повісті у жанрі фантастичного трилера під назвою «**Хто йде?**») вийшов роман «**Світ Дюни**» («Dune World»). 1965 р. у тому ж журналі був надрукований роман «**Пророк Дюни**» («The Prophet of Dune»). Згодом письменник вирішує об'єднати обидва романи в один твір. Однак, через громіздку роботу з друком та художнім оформленням самої книги у багатьох авторитетних американських видавництвах Френк Герберт отримує відмову керівництва редакції, оскільки останні вважали роман через це потенційно неприбутковим.

Через певний період часу книгу, все ж, видало видавництво «**Chilton**» (Філадельфія). У колах знавців наукової фантастики романи митця відразу здобувають авторитет і визнання. 1965 р. роман «Дюна» отримує престижну літературну премію «**Небьюла**», а 1966 — премію «**Хьюго**». Ця премія була розподілена між Ф. Гербертом та письменником **Роджером Желязні**, який створив роман «**І кличте мене Конрадом**» («And call me Conrad»).

Твори, написані Френком Гербертом у 1970 рр., стають комерційно успішними. У цей період автор згадує про світ «Дюни» і створює кілька продовжень. 1970 року виходить книга «**Месія Дюни**» («Dune Messiah»), 1976 — «**Діти Дюни**» («Children of

Dune»), 1981 — «**Бог-Імператор Дюни**» («God Emperor of Dune»), 1984 — «**Єретики Дюни**» («Heretics of Dune») і, нарешті, 1985 — «**Капітула Дюни**» («Chapterhouse Dune»). Всі ці продовження, незважаючи на велику популярність, поступають першій книзі циклу за сюжетною динамікою.

Судячи з філософського, а то й часто наукового осмислення Всесвіту людської цивілізації далекого майбутнього, в романах про піщану планету, можна зробити висновок, що творчість Френка Герберта суттєво виокремлюється з-поміж інших письменників-фантастів. Зауважимо, що при побудові сюжетних ліній в романі, письменник свідомо уникає розважальної складової, яка зазвичай є притаманною літературним творам з простим примітивним сюжетом на зразок коміксів, що розраховані на невибагливу аудиторію. У центрі розповідей людство майбутнього — новітня епоха у розвитку людської цивілізації, котра перемістилася у віддалені космічні системи, що живуть за суворою ієрархією. У процесі читання книг Ф. Герберта «Дюна», у читачів мимоволі спрацьовує асоціативний ряд, завдяки чому світи вигаданого майбутнього порівнюються з реальними земними цивілізаціями Давнього Єгипту, Античної Греції, Римської імперії, Древнього Сходу, періоду Середніх Віків та Ранньомодерної доби. В окремих моментах пояснення автором тих чи інших лінгвістичних, соціально-побутових, політичних чи культурно-мистецьких явищ, у вигаданому ним світі, набувають рис наукових констатацій.

Не слід оминати увагою той факт, що про суспільство майбутнього (близького і віддаленого) писали свого часу різні письменники-фантасти. Одним з прикладів трактування людської цивілізації далекого майбутнього є науково-фантастичний роман англійського письменника **Герберта Веллса** «**Машина Часу**». Цей твір заклав основу для різних напрямків наукової фантастики. За задумом автора головний герой книги потрапляє у **802701 рік** нашої ери, в якому людське суспільство в процесі еволюції розділилося на два види — елоїв — красивих та наївних людей, що живуть у стані уявного блаженства, та морлоків — потворних канібалів, що полюють на елоїв з метою споживати їх як їжу. Як коментує сам Герберт Веллс у своєму романі, соціум майбутнього — це вже не суспільство звичних нам людей. Людина розумна зникла з лиця Землі. Со-

ціальна нерівність трансформувалася в біологічну розрізненість. Відбувся своєрідний поділ людства на «травоїдних» та «хижаків» [2, с. 25].

У циклі романів Френка Герберта ситуація має децю інший зміст. Людство після Великого Хрестового походу проти розумних машин у 6041 р. визволить себе від стану апатії та залежності від техніки та механізмів (комп'ютерів, роботів). Нове життя у цих людей породжуватиме постійну спрагу до подорожей у далекі світи та до самопізнання. Самопізнання — це відкриття прихованих раніше можливостей людського тіла та розуму. Таке просвітлення людей яскраво показано у першій частині роману раніше згадуваних братів Стругацьких «**Населений острів**», де воно має назву «**Світанок людства**».

Події основної частини роману «Дюна» відбуваються в 10191 р. довкола чотирьох планет Відомого Всесвіту, а саме: планети **Келадан** — батьківщини роду Атрідес; планети **Гіді Прайм** — батьківщини роду Харконен; планети **Кайтен** — метрополією усіх колоній на ближніх та віддалених планетах і є домом **Падишаха-імператора Шаддама IV Коріно**, та планети **Аракіс** — місця де видобувають найціннішу речовину у Всесвіті — **спайс-меланж**. Головним героєм «Дюни» притаманні риси реальних відомих особистостей, та цілих династій минулих історичних епох. Прикладом цього є Італія XIII ст., коли за правління регіоном Флоренція йшла жорстока боротьба двох аристократичних партій Гвельфів і Гіббелінів [3, с. 112]. Одним з прототипів таких історичних баталій у романі Ф. Герберта є боротьба за ресурси прянощів на планеті Аракіс двох аристократичних династій Атрідесів і Харконенів (сил добра і зла).

Побут, звичаї та соціально-культурні відносини представників Відомого Всесвіту можна уявити на прикладі історичних досліджень країн Середньовічної Європи. Як приклад — праця французького історика **Жоржа Дюбі «Історія Франції. Середньовіччя. Від Гуго Капета до Жанни д'Арк. 987—1460»**. Всяка влада тієї часової епохи у дослідженнях Ж. Дюбі розглядається як сакральне. Навіть суспільна ієрархія Середньовічної Європи, котра була започаткована у лоні так званої сім'ї (роду, племені) теж розглядалася як сакральний устрій запланований самим Богом. При дослідженні роману «Дюна» виникає підсвідоме відчуття, що така модель людської цивілізації як найкраще харак-

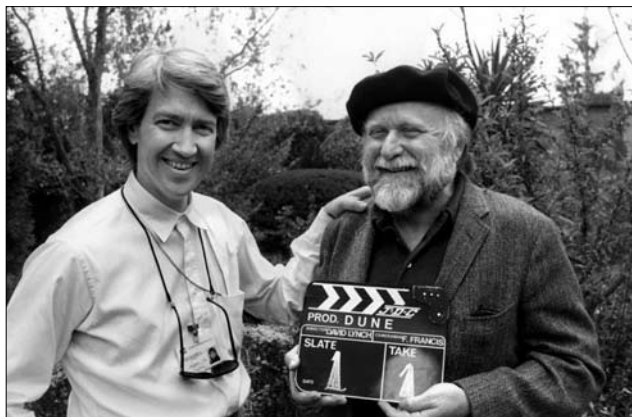

Образ Герцога Лето Справедливого створений французьким художником-коміксистом Жаном Мебіусом Жиро (1970-ті роки)

теризує фантастичний всесвіт вигаданий Френком Гербертом [4, с. 9].

Німецький археолог, історик та літератор **Отто Ран**, автор історичного роману «**Хрестовий похід проти Грааля**», розповідає про структуру Європейських країн XII ст., які в своїй основі опираються на феодалний устрій, рицарську культуру та догми християнського вчення. Традиційні хрестові походи, за словами автора, почалися після III Латеранського Собору, на якому папа закликав рицарів Європи до боротьби проти катарів — відступників, єретиків. Папа офіційно оголосив хрестовий похід і повне прощення всіх гріхів його учасникам [8, с. 227]. При читанні книг присвячених Всесвіту «Дюни» можна провести певні паралелі зі сторінками роману Отто Рана, адже і в далекому майбутньому у віддалених зоряних системах також відбувалися своєрідні «хрестові походи». Перший — вже згадуваний у 6041 р. проти машин. Решту «хрестових походів» у значно пізніший час організовували представники Гільдії та Імператорського Двору проти племен планети Аракіс, з метою заволодіти планетарними родовищами найціннішої у Всесвіті речовини — спайс-меланжу, породженого гігантськими піщаними червами. Сама пустельна планета, де видобувають спайс, у романі Ф. Герберта показана як місце таємниць, безкінечних змов, політичних протистоянь. Її загадковість, й водночас певна сакральність, з нашої точки зору, може розглядатися як священний Грааль — найвищий ідеал, за який віддавали життя воїни Європи у земному, реальному світі Середньовіччя.

Тому можемо припускати, що роман Френка Герберта «Дюна» в багатьох моментах краще порівню-

Зліва на право — режисер Д. Лінч та письменник Ф. Герберт у перерві між зйомками саги про планету Аракіс (1984 р.)

ється з філософськими трактатами, хроніками та історичними романами ніж із науковою фантастикою. Яскравий тому приклад це зіставлення типажів вигаданого майбутнього із реальним минулим: Навігатори та Космічна Гільдія (як прототип середньовічної папської церкви); Клан Святих Сестер Бенегессеріт (алегорія з середньовічною магією, алхімією та астрологією), Імператор Шаддам IV Коріно та його придворні (прототип королівського двору середніх віків, чи раннього відродження), ворогуючі Доми Династій Атрідес та Харконен (перекликаються з реальними та літературними персонажами минулого — Гвельфи та Гіббеліни у Флоренції; Монтеккі і Капулетті у творчості Вільяма Шекспіра в Англії тощо).

Простий народ світу Аракіса, який прагне до справедливості і чекає правдивого Божого суду над тиранами Харконенами та Імператором зображений Френком Гербертом як «люди свободи» — фрімени. Саме вони у романі відіграватимуть ключову роль у житті всього Відомого Всесвіту, адже за допомогою Месії, який звільнить їх рідну планету від диктатури Імперії і дому Харконенів, вони почнуть будувати нове суспільство засноване на релігії та соціальній справедливості.

У романі можна зустріти чимало **арабомусульманських** термінів, а саме: «джихад» (священна боротьба), «хадж» (паломництво), «іхсан» (народження з неба), «таква» (усвідомлення Бога), «рисала» (пророцтво) тощо [6, с. 7]. Сам світ пустельної планети Дюни часто асоціюється у читачів з Аравією часів пророка Мухамеда чи Палестиною часів Хрестових походів, а саме ім'я **Муаддіб** — священний

псевдонім головного героя **Пола Атрейдіса** — сина **Герцога Лето Справедливого** і **леді Джесіки**, який став Месією для фременив — співзвучне з іменем засновника ісламської релігії. Згідно з нашою точкою зору гіпотетично можна припустити, що Френк Герберт підсвідомо хотів порівняти у циклі своїх романів два абсолютно протилежні світи — **Християнський Захід** та **Ісламський Схід** минулих епох.

Цікаве трактування роману Ф. Герберта про пустельну планету майбутнього можна зустріти і в середовищі вітчизняних науковців. Так письменник-футуролог, дослідник історії праукраїнської цивілізації **Ігор Каганець** стверджує, що книга «Дюна» — це пряме послання її автора сучасним українцям — новим аріям. У своїй телевізійній передачі під назвою «Друге дно» І. Каганець разом з дослідницею галузі метафізики **Катериною Чередніченко** аналізують роман та фільм відзнятий по ньому, крізь призму подій в Україні початку 2014 р. (післямайданний період, та початок вторгнення російських військ на територію нашої держави). І. Каганець також характеризує книгу, по мимо сюжетної складової, як збірник важливих наук людської цивілізації, зокрема таких як: філософія, психологія, військова справа, політологія, релігієзнавство, економіка, лінгвістика, екологія та інші. Розстановка головних дійових осіб на арені світу далекого майбутнього за словами науковця має безпосередній зв'язок з сучасною Україною та подіями, що відбуваються до вокола неї [12].

Саму планету Аракіс І. Каганець характеризує за типом Української Держави, а саме — планета-окраїна і водночас центр Всесвіту, так як і Україну позиціонують як Європейську країну, але водночас за географічним і культурним мірилом вона є центром Європи. Аракіс, як і Україна, є об'єктом постійного визискування та хижацької експлуатації. Народ Аракіса — фрімени, себто вільні озброєні люди — аналог українських козаків. Фрімени довгий час не мали своєї еліти, вірних духівників, наставників, що відбувається і в сучасній Україні, де на превеликий жаль досить часто елітою себе величають приховані та відверті запродавці, олігархи-капіталісти, чи навіть злодії в законі. Далі І. Каганець та К. Чередніченко роблять спробу охарактеризувати дві найбільш знані династії світу Дюни, а саме Дім Атрідесів та Дім Харконенів. Атрідеси, яким притаманні чесність, бла-

городство, самопожертва заради ближнього, справедливність, яскраво відображають своїм характером українську інтелігенцію, письменників, мислителів, воїнів-борців за волю свого народу. Атрідеси надзвичайно цінують фізичний та духовний розвиток людини. Стоять за правду, бо правда для них — найсвятіше в людському світогляді, а також поряд з правдою цінують розум та знання. Живуть у екологічно чистому світі на планеті Келадан у дерев'яних будинках. Самі ж бо є ввічливими та інтелігентними, однак дуже озброєними (з метою самозахисту, бо ніколи не нападають першими). Люблять читати духовну літературу, молитви. Для сучасної України Атрідеси виступають як новий тип козацької старшини, мудрої еліти, що здатна повести за собою простий народ, просвітити його, вказати шлях у світле майбутнє [13].

Для Дому Харконенів, на відміну від Атрідесів, притаманною є жадоба влади та збагачення будь-якими засобами. Далі І. Каганець навмисне наголошує саме на характерах представників Дому Харконенів для того, щоб навести глядача на розмірковування і показати йому аналогічних персонажів реалій сучасності. Планета Гіді Прайм, на якій живуть представники цієї династії, є вкрай забрудненою через постійне екологічно-шкідливе виснаження ресурсів. Харконени по своїй природі є злі, жадібні та підступні. У своїх політичних справах часто використовують саботаж, таємних агентів, захоплення заручників. Їх світ живе за принципом рабовласницького ладу. Харконени схильні до насильства, отримують насолоду від приниження інших, полюбляють брудні огрії та брутальну мову. Переговори ведуть як бандити, все зводять на власну користь. Улюблений прийом Харконенів на таких переговорах — отруйний ніж у спину дипломатові. Пропагують ненависть та зневагу до інших. Керує на Гіді Прайм барон на ймення **Владімір Харконен**. Звідси випливає, що все сказане про світ Харконенів, за судженням І. Каганця та К. Чередніченко, можна напряму порівнювати з ментальністю сучасної **Росії**, чи, пак, **Московії**. Навіть рудий колір волосся Харконенів, за словами І. Каганця, напряму асоціюється з угро-фінським етнічним типом. Отже, бачимо, що Атрідеси і Харконени це алегоричне трактування культури українців і москвитів. Спостерігаємо протилежні системи цінностей цих двох династій, ворожнеча між якими є давня і прин-

Образ Імператора-падишаха Шаддама IV Корріно у стрічці Д. Лінча «Дюна» 1984 року (актор Хосе Феррер)

ципова. Аналогом цьому, як зазначає І. Каганець, є протистояння України-Руси Московському князівству ще з XII ст., коли князь Московії **Андрій Боголюбський** підступно напавши на Україну спалив її столицю Київ. Такого великого масштабу трагедій на території нашої держави до нападу А. Боголюбського ніколи не було [13].

Стосовно непереможної армії воїнів-сардоукарів Імператора Шаддама-IV Корріно, то І. Каганець та К. Чередніченко порівнювали її за витривалістю і мистецтвом проведення військових операцій із сучасною армією США, а Навігаторів та Космічну Гільдію із транснаціональними корпораціями, які здатні керувати торгівлею, сферою інформаційних послуг, президентами та міністрами у будь-якій країні, політичними процесами у світі загалом.

Тепер, після розкриття філософської та наукової складової роману «Дюна», наступним нашим завданням буде висвітлення творчих поглядів на цикл книг Ф. Герберта з боку митців у сфері кінематографу, які в кінці XX — на початку XXI ст. представили світу свої роботи.

Перша спроба екранізувати роман «Дюна» належить чилійському авангардисту, постсюрреалі-

Сардукар - воїн елітних штурмових загонів імператорської армії

ту у сфері кіно — **Александро Ходоровському**, популярність якому принесла стрічка «**Кріт**» («El Toro» 1970).

Створення фільму за романом Френка Герберта «Дюна» потребувало, як мінімум, десять мільйонів доларів. Цю суму для чилійського режисера пообіцяв надати молодий продюсер **Мішель Сейду**. Художник **Жан «Мєбіус» Жиро**, (відомий за стрічками «Чужий», «Віллоу», «П'ятий Елемент») зробив для режисера візуальну концепцію картини. Спецэффектами для фільму за первинним задумом повинен був займатися **Дуглас Трамбл**, що працював над «**Космічною Одиссеєю**» режисера **Стенлі Кубрика** у 1963—1968 роках. Однак Александро Ходоровський через особисті обставини запрошує на роботу із спец ефектами **Дена О'Бенона**.

Ознайомившись за рекомендацією **Сальвадора Далі** з малюнками швейцарського художника **Ханса Руді Гігера** (дизайнера титульного монстра фільму «Чужий»), А. Ходоровський запрошує його до роботи над декораціями павільйонів де мали відбуватися зйомки. Х. Гігер подав проекти свого бачення піщаних червів та резиденції Дому Харконенів, а також зразки костюмів харконенських штурмовиків та імператорських солдатів-сардукарів. Музику для фільму дали згоду написати музиканти з британської психоделік рок-групи «**Pink Floyd**» та

французької арт-метал формації «**Магма**». Виконувати різні ролі у фільмі, за задумом Александро Ходоровського, повинні були такі актори, як: **Девід Керраді**н (Герцог Дюк-Лето Атрейдес), **Орсон Уеллс** (Барон Владімір Харконен), **Глорія Свенсон** (Леді Джесіка), **Сальвадор Далі** (Імператор Шаддам IV Коріно), **Мік Джаггер** (Фейд Раутта-Харконен) та інші. Однак серйозні фінансові та організаційні проблеми показали, що у проекті немає комерційного майбутнього. Чотирнадцятигодинний фільм (саме стільки повинна була йти за задумом чилійського режисера його «Дюна») не вкладався у формат прибуткового кіно.

На початку 1980 рр. права на фільм викупив італійський продюсер **Діно де Лаурентіс**. Як незалежний продюсер Діно де Лаурентіс запросив на роботу режисера **Рідлі Скотта** відомого за раніше згадуваним фільмом «**Чужий**» (1979). Однак всі три версії сценарію стрічки, які запропонував сценарист **Рудолф Вурлітцер** були розкритиковані самим письменником, який був консультантом на знімальному майданчику. В результаті Рідлі Скотт залишив проект і почав роботу над фільмом «**Той, що біжить по лезу бритви**» («Blade Runner», 1982).

Друга половина сімдесятих років ХХ ст. у кіноіндустрії США були ознаменовані видовищною фантастикою, серед якої найпопулярнішою стрічкою був блокбастер «**Зоряні війни**» («Star Wars», 1977) створений режисером і письменником **Джорджем Лукасом**, та фільм режисера **Стівена Спілберга** «**Близькі контакти третього ступеня**» («Close Encounters of the Third Kind», 1977) [1, с. 61]. На думку кінокритиків створений в цей же час фільм «Дюна» міг не витримати жорсткої конкуренції з даними блокбастерами.

У 1981 р. Діно де Лаурентіс переглянув драму американського арт-хаус режисера **Девіда Лінча** «**Людина-слон**» («The Elephant Man», 1980). Фільм зацікавив продюсера своїм сюжетом, постановкою та технікою зйомок (стрічка подана глядацькій аудиторії у стилі чорно-білого ретро). Де Лаурентіс вирішив залучити режисера до роботи над «Дюною».

Завдяки таланту Д. Лінча фільм «Дюна» вийшов абсолютною протилежністю ігровим стрічкам у жанрі «фантастика» початку 1980-х і візуально був більше наближений до фільмів у жанрі історичної дра-

ми, які знімалися у Голлівуді у 1950—1960-х роках. У створенні картини Девід Лінч виступав і режисером і автором сценарію. На великі екрани стрічка вийшла в 1984-му р., однак стала серйозним фінансовим провалом. З витрачених на її виробництво 45 мільйонів доларів окупилися лише 27. Шанувальникам творчості Френка Герберта не сподобалося, що при екранізації роману «Дюна» режисером Д. Лінчем були внесені значні зміни в сюжет сценарію. Спочатку Д. Лінч та Д. де Лаурентіс планували зняти продовження фільму, але після комерційного провалу першої картини від ідеї цієї відмовилися. «Дюна» стала мистецькою катастрофою у творчій кар'єрі Девіда Лінча. У своїй автобіографічній книзі під назвою «Зловити велику рибу» він описує процес роботи над екранізацією роману Ф. Герберта так: «Цей фільм став для мене суцільним розчаруванням. У мене було таке відчуття наче я зрадив сам себе. До того ж картина в прокаті зазнала фіаско. Якщо Ви робите те, у що самі вірите, але Вас спіткає невдача — це дуже важко, але Ви знаходите в собі сили жити далі в гармонії з самим собою. Однак, якщо потерпає краху проект, котрий був для Вашого творчого бачення з самого початку чужим — це як померти двічі» [5, с. 67—68].

У 2000 р. режисер **Джон Харрісон** для каналу **Sci-Fi Channel** створив новий трьохсерійний фільм «Дюна». Бюджет постановки склав всього 20 млн. доларів. Картина була розрахована для перегляду на телевізійних екранах. При зйомках фільму виявились технологічні прорахунки: недосконало пророблена комп'ютерна анімація (створення космічних кораблів, піщаних черв'як, навколишнього середовища); невисокі за рівнем спец ефекти тощо. Та на досить якісному рівні були виконані костюми героїв та декорації приміщень. У «Дюні» Харрісона переважала театралізованість подачі сюжетів стрічки, що, зазвичай, притаманне театральним постановкам.

У 2003-му р. на телеекрани вийшов серіал «Діти Дюни» («Children of Dune»), відзнятий режисером і сценаристом **Греггом Яйтансом**, що є прямим продовженням картини Джона Харрісона і повністю наслідує його манеру подачі фільму глядачеві. Критики жартома назвали цей момент передачею естафети, оскільки жодних нововведень у технологіях зйомок Г. Яйтанс не впровадив, а лиш продовжив

Тематичний концепт-арт для серії відеоігор присвячених світу Дюни

сюжет, взявши на ролі майже всіх тих акторів, які працювали з Дж. Харрісоном.

Отже, сучасна наукова фантастика на прикладі творчості американського письменника Френка Герберта є досить цікавим та самобутнім явищем для досліджень літературознавцями, кінознавцями та культурологами. Цикл романів «Дюна» можна впевнено позиціонувати як новітню філософську течію, алегоричне світосприйняття, передбачення майбутнього сучасної людської цивілізації. Кінорежисери за допомогою сучасних прийомів зйомок, аудіовізуальних технологій та підбору акторського складу можуть лиш незначною мірою розкрити всі моменти творчого доробку автора книг про піщану планету Арракіс. Твір «Дюна» є досить складним для екранізації в кіно, однак кожен із зазначених у публікації кіномитців побачив його по-своєму, а отже доповнив книгу Ф. Герберта власними сюжетними лініями, що, в кінцевому підсумку, мало як позитивний, так і негативний вплив на сам роман.

1. *Баженова Л.М.* Мировая художественная культура XXвек. Кино, театр, музыка (+CD) / Баженова Л.М., Некрасова Л.М., Курчан Н.Н. и др. — Санкт-Петербург : Питер, 2008. — 432 с.
2. *Горохов П.А.* Философские идеи в фантастике Герберта Уэллса / П.А. Горохов // Вестник ОГУ. — № 7 (126). — 2011. — Июль. — С. 5.
3. *Дубровский И.В.* Очерки социальной истории средних веков / И.В. Дубровский. — Москва : Регнум, 2010. — 164 с.
4. *Дюби Ж.* История Франции. Средние века. От Гуго Капета до Жанны д'Арк. 987—1460 / Ж. Дюби ; пер. с фр. Г.А. Абрамова, В.А. Павлова. — Москва : Международные отношения, 2001. — 416 с.

5. Линч Д. Поймать большую рыбу: медитация, осознанность и творчество / Дэвид Линч; пер. с англ. К.А. Кистяковской. — Москва: Эксмо, 2009. — 208 с.
6. Максуд Р. Ислам / Р. Максуд; пер. с англ. В. Новикова. — Москва: ФАИР-ПРЕСС, 1998. — 304 с.
7. Неелов Е.М. Фольклорный интертекст русской фантастики / Е.М. Неелов. — Петрозаводск: Петрозаводский гос. ун-т., 2002. — 124 с. — (Учебное пособие по спецкурсу).
8. Ран О. Крестовый поход против Грааля: Пер. с нем. / О. Ран. — Москва: АСТ, 2004. — 301 с.
9. Толкиен Дж. Р.Р. О волшебных сказках. Фантазия / Толкиен Дж. Р.Р. // Утопия и утопическое мышление: антология зарубежной литературы / пер с разных языков, общ ред. и предисловие В.А. Чапликовой. — Москва: Прогресс, 1991. — 405 с.
10. Frank Herbert, author of sci-fi bestsellers, dies // Pitts Burgh Post-Gazette: Thurs. — Feb 13. — 1986. — P. 8.
11. Дракoн в море (позиция в списке № 7; категория романы): Раздел Книги Френка Герберта «DUNE — неофициальный русский ресурс» Создание и поддержка сайта — Ksander. © 2002—2005, Ksander is *. E-mail: arrakis (at) arrakis.ru www.arrakis.ru!
12. Дюна (1984) — послання Френка Герберта сучасним українцям, новим аріям / Портал «Народний оглядач» — портал світоглядних новин SD.ORG.UA / проект «Сенсар» / блог — Ігор Каганець / спец тема «Третій гетьманат» / категорія «Художні фільми» / 26.05.2015 — 21:28 / <http://www.ar25.org/article/duuna-1984-poslannya-frenka-gerberta-suchasnym-ukrayincyam-novym-ariyam.html>.
13. Дюна (1984) — послання Френка Герберта сучасним українцям, новим аріям / (Опубліковано: 26 травня 2015 р.) / <https://www.youtube.com/watch?v=pQEK77Q9c2g>.

Arsen Kolodko

«THE DUNE» CYCLE OF NOVELS BY AMERICAN SCIENCE-FICTION WRITER FRANK HERBERT AS AN ORIGINAL PHENOMENON OF FICTION LITERATURE, SCIENTIFIC OPINION AND CINEMATOGRAPH of the second half of XX — the early XXI centuries

Works of an American fiction writer Frank Herbert and his science fiction novels under the title «The Dune» are characterized. Scientific and philosophical components of his novels compared with the works of other writers and scholars are highlighted. The impact of «The Dune» novels cycle on the works of famous film directors and screenwriters are traced. The most famous film adaptations of the novel by F. Herbert, shot from 1984 to 2003 year, are investigated.

Keywords: writer, director, actor, fiction, futurology, novel, screenplay.

Arsen Kolodko

ЦИКЛ РОМАНОВ АМЕРИКАНСКОГО ПИСАТЕЛЯ-ФАНТАСТА ФРЭНКА ГЕРБЕРТА «ДЮНА» КАК САМОБЫТНОЕ ЯВЛЕНИЕ В ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ, НАУЧНОЙ МЫСЛИ И КИНЕМАТОГРАФЕ второй половины XX — начала XXI веков

Охарактеризовано творчество американского писателя-фантаста Фрэнка Герберта и его научно-фантастические романы под общим названием «Дюна». Освещена научная и философская составляющие романов по сравнению с произведениями других писателей в жанре фантастики. Прослежено влияние цикла книг «Дюна» на творчество выдающихся кинорежиссеров и сценаристов. Рассмотрены наиболее известные киноверсии романов Ф. Герберта отснятые с 1984 по 2003 год.

Ключевые слова: писатель, режиссер, актер, фантастика, футурология, роман, сценарий.